

Погляд у минуле

«ХІБА Ж ЛЮБИТЬ ОТЧИЗНУ СВОЮ - ЗРАДА?»

Слава і зрада. Ці поняття завжди були, на полярних полюсах людської гідності. Бо ніколи не можна прийти до слави через зраду. І ніколи слава не опуститься до рівня зради.

Однак відомого українського громадського діяча, автора збірки «Світ, розглянутий по частинах» Данила Братковського Річ Посполита судила саме як «ребелізанта», заколотника, який змінив погляди на шляхет-

ські ідеали. І справді, Братковський, будучи шляхтичем Волинського воєводства і венденським підчашим, перейшов на бік українського православного люду. Але це зовсім не зрада. Навпаки, це поклик душі, яка не змогла миритися з тим, як гноблять волю та віру.

Символічним з цього при воду є слова самого Братковського із п'єси М. Старицького «Остання ніч»,

сказаниі після ознайомлення із звинувачувальним вироком:

Тут зрадником
зовусь я, бунтарем...
Хіба ж любить

отчизну свою - зрада?

Отчизна в уяві Данила - звичайно, Україна. Врешті, робити вибір на її користь спонукав родовід, бо Братковські, що жили у Брацлавському і Волинському воєводствах у XVII столітті, заміні тим, що трималися міцно православної віри та української народності тоді, коли інші шляхетські роди на Правобережній Україні щоразу більше польщилися. Характерне й інше - Данило мав можливість каяттям купити собі життя, але все-таки знайшов мужність покласти його на вівтар визволення України. Насамперед тому його ім'я карбоване золотими літерами в нашу історію...

Точні дати дня народження Данила Богдановича не зафіксовано (приблизно 30-40 роки XVII століття). Основним місцем

його проживання був маєток у селі Свищів (теперішнього Млинівського району). Однак із Свищева шляхи-дороги часто стелилися по світлах. Зокрема, освіту Данило здобував в Італії. Він був активним у політичному та громадському житті Речі Посполитої. У 1697 році у Кракові тиражем у 4 тисячі примірників виходить його поетична збірка «Світ, розглянутий по частинах». Вірші написані польською мовою з використанням українізмів. У більшості з них у жартів-

ливій формі звучить сатира на тогочасне громадянство в Польщі, де не було місця для убогих, а їх працею користувався кожен, хто хоч трохи вибився вгору.

Видана книга, яка стала правдивим відбитком просвітительських поглядів Данила Братковського, значно загострила його стосунки з правлячими силами суспільства. І поєт боротьбу пером проти польської, а заодно і української шляхти вирішів продовжити безпосередньою участю у селянсько-козацькому повстанні 1702-1704 років. Будучи присутнім на фастівській нараді, Братковський зав'язує тісні стосунки з полковниками Палієм, Самусем та Іскрою. Як відомо, у Фастові було прийнято рішення про нарощування боротьби проти шляхти задля повного визволення правобережної Україні з-під влади Польщі. Цей рух охопив Поділля і Волинь.

Як вчена людина і патріот українського народу Братковський написав бунтарську відозву на битву за волю. Семен Палій, прочитавши її, усміхнувся: «І слово воює тепер. Мій брате, для ляхів страшніші мушкетів твої рядки...».

Саме із закликом вступати у повстанські загони та іншими важливими документами Д. Братковського затримали біля містечка Заслав на заставі Волинського ополчення. Арешту могло і не бути, адже Данило змінив зовнішність, був у вбогому селянському одязі. «Допоміг» прикий

випадок. Серед військових знаходився шляхтич із Свищева Микола Семиховський, перед яким раніше Братковський не приховував свого наміру пристати до «козацького батька» Палія. Земляк відповідно впізнав земляка. І викрив.

В'язня помістили у луцьку тюрму. У книзі протоколів декретових Луцького громадського суду 17 жовтня 1702 року записано, що «рішенням суду воєводства Волинського у справі підчашого венденського Данила Братковського, звинуваченого в участі у козацькому повстанні, підсудному дозволено зібрати на своє віправдання докази і свідків, для чого суд відкладається». Характерний інший факт - Данило був шляхетського походження, а, отже, його за тодішніми законами не можна було судити без дозволу сейму. Невдовзі сейм такий дозвіл дав, зазначивши, що Братковський має відношення до бунтів, котрі могли привести і до бунту в Луцьку, а тому, захищаючи безпеку воєводства, варто віддати в'язня до військового суду.

Черговий запис у книзі протоколів декретових від 20 листопада свідчить, що арештованого «вирішено піддати тортурам, щоб дімогтися більш докладних свідчень, оскільки звинувачений всієї правди не казав, хоч визнав, що був у Києві і по різних містах, у Палія, в Ростові, де і Самусь був, завжди з козаками і плебеями знався, з Палієм і Самусем, і до злочину проти Речі Посполитої дійшов».

Катували повстанця жорстоко - на дібі. У цей час він ще мав можливість скористатися правом на життя. Варто було лише покаятися, зректися переконань і прийняти уніатство. Але мученик вибрав страту.

Зрозумівши безуспішність тортур і те, що підсудний через похилий вік та підірване здоров'я міг загинути ще до судового засідання, 25 листопада військовий суд призначив Братковському вирок - за безбожні дії присудити до покарання на горло і до негайної публічної смертної кари. Наступного ранку «посеред ринку луцького, через ката за сім разів мордерсько зістав стятий Данило Богданович - йому відрубали руки, ноги, потім голову і перерубали тулубу». За складеним перед смертю заповітом поховали мученика у Луцькій братській церкві.

Цікавим з точки зору віданості національним ідеям є й інший заповіт Данила Братковського. Цей документ зберегла вдова поета і у 1707 році передала для запису в Луцьку гродську книгу.

Батько наказує «синам і дочкам триматися цієї віри, за яку я вмираю, якщо хочуть мати благословення Боже... Шаблю - молодшому сину віддати». Взагалі Д.Братковський мав шестеро дітей. Дві доньки у першому шлюбі. Після смерті їхньої матері одружився знову, давши життя ще двом донькам та двом синам.

(Закінчення на 4 стор.)

«ЖІБА Ж ЛЮБИТЬ ОТЧИЗНУ СВОЮ - ЗРАДА?»

(Початок на 3 стор.)

Про Д.Братковського як людину високосовісну та глибокоморальну, як справжнього патріота і захисника простого люду говорить багато фактів із його життя. Зокрема, перед повстанням під проводом Семена Палія він відпускає селян із Свищева, якими володів, на волю, оформивши усім документи про звільнення від кріпацтва.

За крок до загибелі поет згадує чи не єдиний свій гріх. Гріх цей полягав у тому, що в молодості він забрав у свищевського селянина конячину, яка забрела у шкоду, на територію, що належала паничеві. Опісля Братковський знайшов потерпілого хлопа у сусідньому Малині, давав йому гроші за кривду, «але він не взяв». І ось за цей вчинок совість мучила Данила аж до його кончини. Згаданий факт - красномовне свідчення людської простоти і всепрощення.

А велике духовне, страдницьке життя Данила Братковського - переконливе свідчення, наскільки може бути людина жертвовою ради ідеалів, яким служить.

Коли братів,
родини і отчизни
Не зраджу я,
то віри вже й повік!

Такі слова написав наш далекий предок на своєму житейському знамені. Слови, які уже три століття переходятять із покоління у покоління і допомагають пізнati справжню істину добра та волі.

Варто сказати, що до постаті видатного українського поета, громадського діяча, борця за соціальне та національне визволення свого народу неодноразово зверталися історики, письменники, науковці... Одна з найдавніших згадок

про Данила Братковського зустрічається у «Літописі Самійла Величка». На нього звертали увагу також М.Драгоманов, М.Костомаров, М.Максимович, В.Антонович. М.Старицький написав драматичну поему про героя «Остання ніч». Цікаво, що музику до цієї драми створив М.Лисенко і сам композитор керував оркестром під час першої вистави, яка пройшла з великим успіхом.

35 віршів поета в перекладі на українську мову було вміщено в «Літературно-науковому віснику» (Київ-Львів, 1909 р., переклав В.Доманицький), 24 твори надруковано в першому томі «Антологія української поезії» (Київ, 1984 р.), кілька - у збірнику «Польські фрашки» (Київ, 1990 р.). Життя і творчість поета зацікавила також дослідників В.Колосова (перший том «Історії української літератури, 1957 р.), Г.Сергієнка («Визвольний рух на Україні кінця XVII - початку XVIII ст., 1963 р.), О.Компан «На поклик альбатросів» («Літературна Україна», 31 липня 1986 р.), В.Шевчука («Отчий край», 1986 р.), М.Возняка («Історія української літератури», 1994 р.).

З-під пера О.Богачука вийшла повість «Бліскавка серця» про долю великого страдника.

Героїчна постать Д.Братковського зацікавила та кож письменників Д.Кулиняка (поема «Данило Братковський»), Є.Шморguna (п'еса «Кличу живих»), Є.Цимбалюка («Лаври і терни», цикл віршів).

Без сумніву, ім'я поета і відважного борця за волю народну і надалі зринаємо в українських душах. Бо воно, справді, варте вічного спогаду і пошани.

Євген ЦИМБАЛЮК.